Др Нино Делић
Научни сарадник
Историјски институт Београд

Бранко Богдановић и Ивана Крстић Мистрицеловић: **ИСТОРИЈА ПОЛИЦИЈЕ У СРБИЈИ, THE HISTORY OF POLICE IN SERBIA**

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ПОЛИЦИЈСКИ УНИВЕРЗИТЕТ, БЕОГРАД 2023, 332 СТР.

Српска историографија постала је богатија за монографију посвећену једној запостављеној теми – полицији као државној институцији. О значају полиције као органа у функционисању система државе у 19. и посебно 20. веку није потребно много говорити. Одржавање реда и мира, сузбијање криминала, спровођење закона али и обавештајни рад, репресија над државним као и режимским противницима, контрола широких народних маса и многе друге делатности чине од полиције један од стубова модерних држава. Стога је помало разочаравајуће да овој теми није посвећивана већа пажња. Као што и аутори, Бранко Богдановић и Ивана Крстић Мистрицеловић у уводном делу констатују, полиција је верни одраз друштвених прилика, односно стања у држави. Због тога и историја полиције као институције одлично осликава друштвене процесе и начин функционисања државе.

Књига на укупно 332 странице, одлично технички решених како би двојезичност издања – на српском и енглеском језику у два паралелна ступца – увек била усклађена, пружа свеобухватан увид у развој полиције на тлу Србије. Монографија је обогаћена са великим бројем квалитетних и брижљиво одабраних фотографија, факсимила архивских и других битних докумената и илустрација. Од посебне важности су прегледи развоја униформи и ознака припадника полиције као и њиховог наоружања. Многобројни прилози долазе до изражаја и због квалитете штампе и коришћеног папира на великом формату који одају утисак богатог издања.

Монографија је подељена у девет поглавља, систематизованих према хронолошком принципу. Аутори се у првом поглављу нас-

ловљеном *Доба Немањића* (стр. 9–18), осврћу на саме почетке српске полиције које идентификују још у средњем веку. Полиција у то време није постојала као посебан орган, чак ни као појам, али функције карактеристичне за полицијско деловање обављали су многи представници власти, службеници унутрашње управе попут кефала, властелина, жупана и других. Друго поглавље, насловљено *Време стварања модерне српске државе (1804–1918)* (стр. 19–130) подељено је у шест потпоглавља и најобимније је у књизи. У суштини се аутори у овом делу баве оснивањем српске полиције као посебног органа државе и његовим почетним фазама развоја. Већ 1804. године, на почетку Устанка, одређене полицијске овласти додељене су Војводама. Од 1807. постоје и прве назнаке да су власти спремале формирање неке врсте жандармерије. Уследили су разни реформски покушаји као и нацрт о организацији полиције у Београу и другим местима у Србији. Слом Првог српског устанка је привремено успорио динамику развоја све до двадесетих година 19. века када нахијски судови постају надлежни и за полицијске послове.

Од 1828. године у Београду је успостављена посебна полицијска служба. Државни савет је 1835. године издао Правила за полицију и полицајце, први правилник о раду полиције у Србији. Новим устројством државних органа 1838. године формирано је и Министарство унутрашњих дела а у његовом склопу и Полицајно-економическо одељење. Под руководством Илије Гарашанина (1843–1852), министарство је изграђено у моћну структуру а са њим и полиција као институција. За време мандата поменутог министра издат је 1850. Полицијски казнени законик који је остао на снази преко пола века а Полиција је постала посебно одељење годину дана касније. У овом делу књиге је опширније описана и разлика између карактера и начина функционисања полиције у Београду и у остатку Србије. Београдска полиција, суочена са специфичним изазовима, увек је предњачила по броју припадника, вршила је посебне функције и често била изузета из општег командног ланца, односно министарства. Полицијске функције су испрва биле повезане са војним лицима, касније са управно-судским органима а тек од четрдесетих година се начело деобе власти постепено почело примењивати у пракси. Од 1838. године је формирана и посебна Тајна полиција, са обавештајно–безбедносном функцијом. Жандармерија као посебан вид органа унутрашње безбедности је основана званично 1884. године. У другој половини 19. века се полиција и жандармерија истичу не само као органи задужени за одржавање реда

или сузбијања криминала, већ и као посебан инструмент власти у борби са политичким неистомишљеницима. Жандармерија је активно учествовала и у ратним операцијама, како у Балканским ратовима тако и у Првом светском рату.

Треће поглавље, насловљено *Прва југословенска држава (1918–1941)* (стр. 131–198) подељено у три потпоглавља, посвећено је полицији у југословенској држави у међуратном периоду. Аутори истичу велике проблеме приликом формирања јединствене полицијске службе у читавој држави, недостатак кадрова, пријем бивших аустроугарских делатника у полицијску службу, недостатак нових прописа и, генерално, несрећено стање. Кадровски проблеми су решавани и формирањем посебних установа, попут краткотрајне полицијске школе (1921–1923) али и слањем питомаца у иностранство на посебну обуку. И у овом периоду се истиче Београд, као престоница Краљевине, по посебно организованој полицијској служби према закону о Управи града Београда из 1922. године. Упркос финансијским проблемима, у овом периоду долази до убрзане модернизације услед примене нових технолошких достигнућа. Полиција је добила ново оружје, боље униформе и почела, у већој мери, користити превозна средства попут аутмобила и камиона. У кратком, четвртом поглављу под називом *Други светски рат (1941–1945)* (стр. 199–230) обрађен је период рата у Југославији. Политичке прилике условиле су да се аутори позабаве са чак три различита полицијска система на тлу Југославије. Описана је организација полиције у тзв. НДХ, окупираној Србији као и на ослобођеним територијама под управом партизана, односно Народноослободилачког покрета. Посебна је пажња посвећена овом последњем поменутом, узимајући у обзир да ће те структуре након завршетка рата постати основ за нову организацију службе. Народна милиција је успостављана као орган за одржавање реда и безбедности на ослобођеним подручјима још од 1941. а пред крај рата, 1944. године, основана је и ОЗНА (Одељење за заштиту народа) као основа будуће политичке тајне полиције и обавештајне организације.

У петом поглављу под називом *Друга југословенска држава (1945–1989)* (стр. 231–280) аутори су се усредсредили на развој полиције од краја другог светског рата све до распада југословенске државе. Подељена у три потпоглавља, ова целина прати општи развој политичких прилика у Југославији које су утицале и на карактер полицијске службе. Прво потпоглавље и период се завршава Брионским пленумом 1966. године и падом Александра Ранковића. Овај период је карактеристичан

по убрзаном и централистичком развоју полиције, односно Народне милиције како је названа према закону из 1946. године. Аутори наглашавају како је по први пут полиција организована униформно на целом подручју државе, разграната у више посебних одељења и регулисана великим бројем закона, правила и уредби. У следећем потпоглављу и периоду, после 1966. године, полиција је следила развојни пут државног уређења за који је постала карактеристична постепена децентрализација. То је било, уједно, и време великих промена и нових безбедносих изазова, појаве масовних демонстрација у Приштини, реформи сектора Државне безбедности али и јачања образовних капацитета полиције. Процес децентрализације и одређеног губитка једнобразног организовања на тлу читаве државе наставио се и у позној фази развоја Југославије после уставних реформи, чему је посвећено посебно потпоглавље. Шесто поглавље, насловљено *Вишепартијска држава (1990–2000)* (стр. 281–325) говори о периоду пред непосредни распад тадашње југословенске државе и успостављању посебних организационих структура српске полиције током деведесетих година 20. века. У новим политичким и друштвеним приликама, суочени са ванредним безбедносним изазовима, надлежни органи су реформисали полицију из основа. Створене су посебне јединице, опремљене и обучене према војним стандардима зарад ефикаснијег одржавања реда и мира, посебно на подручју Косова и Метохије. Посебан проблем је представљао и разбуктали криминал који није успешно сузбијан. По мишљењу аутора разлози су били претерана политизација полиције и лоше вођена кадровска политика. Реформама у периоду после 2000. године посвећено је посебно потпоглавље у којем се истиче поновно укључивање српске полиције у међународне организације, увођење светских стадрарда рада али и успешно решавање нових проблема, попут сепаратистичких покрета у бившој Копненој зони безбедности.

Монографија *Историја полиције у Србији* представља вредан научни допринос једној занемареној а битној теми у српској историографији. Захваљујући брижљиво одабраним чињеницама, вешто прилагођеном језику и одличној техничкој опремљености, књига није намењена само за ужу научну јавност, већ је пријемчива и за шире слојеве заинтересоване за ову тему. Одлично решење са двојезичним издањем омогућиће да се са овим сегментом српске историје подробније упознају историчари и проучаваоци полиције у иностранству.